

Дослідження доводять, що своєчасна ідентифікація та діагностика проблемних питань, що виникають на шляху розвитку та зростання підприємств та організацій, значно залежить від зайнятості населення, рівня кваліфікації та професіоналізму керівника, тобто керівника, що є сферою дослідження соціального аудиту.

Список використаних джерел

1. Delmar, F., Wiklund, J. (2008). The Effect of Small Business Managers' Growth Motivation on Firm Growth: A Longitudinal Study. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 32(3), 437–457.
2. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (date of issue 07.03.2020).
3. Gillan, S. L., Hartzell, J. C., Koch, A., Starks, L. T. (2010). Firms' Environmental, Social and Governance (ESG) Choices, Performance and Managerial Motivation. *Unpublished working paper*, 10. URL: https://www.researchgate.net/profile/Maretno_Harjoto/publication/265849879_Board_Diversity_and_Corporate_Social_Responsibility/links/56024b2e08aeb30ba7355cda.pdf. (date of issue 08.03.2020).

Шестерняк М.М.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ І МІСЦЕ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ

В процесі економічного аналізу і прийняття рішень безспірним є використання математичних методів та спеціальних методів і прийомів економічного аналізу. Проте, в сучасних умовах, які характеризуються швидкою зміною середовища функціонування бізнесу і високою невизначеністю, математичні методи, які не враховують тих чинників, що не піддаються формалізації та кількісному вимірюванню (традиції, поведінка, мораль, звички) – не достатньо. В стані невизначеності (саме таку ситуацію ми спостерігаємо сьогодні у час пандемії) доцільно поєднувати математичні і логічні методи в економічному аналізі та прийнятті рішень. Тому поряд з математичними доцільно застосовувати евристичні методи економічного аналізу (актуально в тому випадку, коли неможливо використати точний алгоритм вирішення за допомогою математичних засобів та коли відсутні умови для використання формалізованих методів). Евристичні (логічні) методи – це методи, що ґрунтуються на використанні досвіду, інтелекту, інтуїції фахівця і потребують ерудиції та ґрунтовних знань досліджуваного об'єкта.

В економіці досить часто доводиться вирішувати нетипові задачі, давати оцінку якісно новим явищам і процесам, які раніше не зустрічалися і про які, звичайно, відсутня будь-яка інформація, або вона дуже обмежена. Це об'єктивно пов'язано з постійним зростанням обмеженості в ресурсах, ускладненням та розширенням господарської діяльності, підвищенням вимог до її результатів, змінами внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності, завдяки чому людина або колектив постійно потрапляє в нові умови. Вирішення таких проблем є доволі складним. Часто такі проблеми вирішуються поступово, шляхом обговорення, концентрації ідей, розвитку нових підходів і стимулювання мислення [1, с. 321]. Застосування ж евристичних прийомів дає можливість поповнити нестачу економічної

інформації або компенсувати повну її відсутність, прийняти нестандартне управлінське рішення в умовах невизначеності (нині – це вихід підприємства з карантину) та ризику, перебудувати стратегію підприємства у результаті зміни ринкової кон'юнктури, провести оцінку діяльності без довготривалого дослідження.

Як свідчить практика, коли звичайні методи, засновані на аналізі минулого досвіду втрачають свою актуальність та не дають змоги обрати спосіб вирішення, застосовують саме евристичні методи. При цьому, основними умовами, що характеризують необхідність їх застосування, як правило, є: екстремальність ситуації, що аналізується (сьогодні, це - пандемія); відсутність якісної характеристики об'єкта дослідження та вхідної інформації, що описується за допомогою економічних та соціальних параметрів; відсутність чіткого предметного опису предмета оцінки; недостатність часу і коштів для дослідження із застосуванням формальних моделей.

Сучасна стадія цивілізаційного розвитку людства характеризується інформаційним бумом, який, з одного боку, значно зменшив час пошуку і отримання потрібних даних для роботи та життя людини, а з іншого – ускладнив їй життя, додавши турбот, пов'язаних з аналізом у десятки разів збільшених потоків інформації, їх впорядкуванням і відбором тих основних показників, на які необхідно орієнтуватись та за якими потрібно ухвалювати важливі рішення. За таких умов, має посилюватись роль і значення економічного аналізу для належної, а основне своєчасної оцінки усіх фактів, подій, явищ, котрі відбуваються в процесі діяльності юридичних осіб і вироблення системи оперативних, тактичних та стратегічних заходів для адекватного реагування на динамічні зміни, що відбуваються у суспільному й економічному розвитку [2, с. 6].

Економічний аналіз як наука, репрезентує собою систему спеціальних знань, яка пов'язана: а) із дослідженням економічних процесів в їх взаємозв'язку, що складаються під дією об'єктивних економічних законів і суто суб'єктивних факторів; б) із науковим обґрунтуванням бізнес-планів та об'єктивною оцінкою їх виконання; в) із виявленням позитивних і негативних факторів та кількісним вимірюванням їх дії; г) із розкриттям тенденцій і пропорцій господарського розвитку та з визначенням невикористаних внутрішньогосподарських резервів; д) із узагальненням передового досвіду та з прийняттям оптимальних управлінських рішень. Дослідження економічних процесів розпочинається з одиничного (з окремого факту господарського) явища чи ситуації, які в сукупності є господарським процесом. Доцільно також зауважити, що аналізуючи «одиничне», враховуємо і «загальне» явище [3, с. 159]. Інакше кажучи, щоб відновити від наслідків пандемії коронавірусу світову економіку та вивести країну з економічної кризи, насамперед потрібно кожному окремому підприємству вийти із карантину, відновити своє функціонування та зберегти робочі місця.

Дослідження показують, що у науковій літературі немає єдності щодо класифікації методів економічного аналізу. Так, зокрема, в економічному аналізі нараховують близько 100 методичних прийомів. Разом з тим, найбільш доцільною є класифікація методів економічного аналізу за їхнім внутрішнім змістом та призначенням.

За внутрішнім змістом та призначенням методи економічного аналізу поділяються на дві групи: загальнонаукові (абстрактно логічні) та спеціальні.

«Спеціальні методи» дають кількісну характеристику та безпосередньо використовуються для аналізу конкретних об'єктів економічного аналізу. За своїм змістом вони можуть бути «формалізованими» або «неформалізованими».

Звернемо увагу, що «неформалізовані методи» не мають чіткого алгоритму реалізації та не передбачають процесу подання інформації у формалізованому вигляді. До них і належать «евристичні методи». Тобто, евристичні методи – спеціальні неформалізовані методи отримання нових знань, виявлення нової важливої інформації та генерації варіантів розв'язання завдань, що ґрунтуються на притаманній людині здатності до творчого,

нестандартного мислення, на логіці, інтуїції, здоровому глузді та досвіді дослідника. Натомість, психологічні методи – сукупність правил і процедур, які забезпечують розв'язання проблем та вирішення творчих завдань.

Евристичні методи застосовують тоді, коли звичайні методи, засновані на аналізі минулого досвіду та теперішніх умов, не дають змоги вибрати спосіб вирішення. Ці методи універсальні, їх широко використовують у різних сферах наукової та практичної діяльності.

Генерування ідей, як результат розумового процесу, творчих здібностей людини, нарівні з експертними оцінками формують основу евристичних методів прогнозування. До методів генерування ідей, як зазначає Б. Є. Грабовецький [4, с. 49], відносить: «мозкову атаку»; «синектику»; «морфологічний аналіз».

Серед значної кількості евристичних методів варто виокремити такі як: «синектика», «методи експертних оцінок», «ділові ігри» та «методи асоціацій та аналогій».

«Синектика» (англ. «synectics» - об'єднання різнорідних елементів) як метод генерування ідей та як результат розумового процесу, творчих здібностей людини, нарівні з експертними оцінками формують основу евристичних методів прогнозування. При цьому, синектику визначають як комплексний метод активізації творчої діяльності, який використовує різні прийоми і принципи, зокрема мозкового штурму, методу аналогій та асоціацій тощо. Головною метою синектики є подолання наявних стереотипів у прагненні розв'язати проблему шляхом виходу за межі способу мислення та розширення сфер пошуку нових ідей.

«Методи експертних оцінок» - це спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на основі прогнозів фахівців. Методи експертних оцінок відіграють важливу роль в економічних дослідженнях, особливо у проведенні стратегічного і функціонально-вартісного аналізу. Застосування цих методів дає змогу визначити, наприклад, обсяг і структуру споживання продуктів харчування, товарів чи послуг населенням за значним колом показників, тоді як застосування інших методів аналізу ускладнене через відсутність необхідної інформації.

«Ділова гра» - це один із евристичних прийомів у економічному аналізі, який полягає в моделюванні реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Як відомо, ділова гра застосовується як метод активного навчання її учасників з метою вироблення у них навичок прийняття рішень в нестандартних ситуаціях, а також як засіб тестування здібностей. У економічному аналізі найчастіше використовується така форма ділової гри як моделювання аналізованих процесів і майбутнього розвитку прогнозованого явища в різних варіантах і розгляд отриманих даних.

«Методи асоціацій та аналогій» полягають в активізації та використанні асоціативного мислення людини для генерування нових ідей і пропозицій шляхом зіставлення досліджуваного явища, процесу, об'єкта з іншими більш - менш подібними. Як відомо, асоціація - зв'язок між окремими нервово-психічними актами - думками, почуттями, унаслідок якого одне уявне, почуття тощо збуджує інше уявне чи почуття. Аналогія - подібність, схожість у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями.

Сучасний стан економічного аналізу можна охарактеризувати як абстрактно-логічний метод пізнання, котрий розширює сфери застосування та змінює свої завдання і функції, щоб адаптуватися до нових умов господарювання. Проведені нами розвідки показують, що аналітичні дослідження потрібно спрямувати на такі нові сфери: 1) поглиблене вивчення потреб ринку; 2) ґрунтовне дослідження ефективності інвестицій; 3) ретельне вивчення кредитної і конкурентної здатності підприємств усіх форм власності; 4) абсолютне дослідження пріоритетних напрямків зовнішньоекономічної діяльності; 5) вивчення вимог споживачів щодо якості товарів та надання послуг [5, с. 235].

Підприємству в умовах невизначеності та економічних загроз необхідно свою діяльність направити на результат та бути продуктивним. При цьому, вибрати те, що

насамперед – найважливіше для даного суб'єкта господарювання та зрозуміти самому свої переваги, а потім шукати їх розуміння в інших. Також важливо створювати синергію, очікувати ризику і бути готовим до нього. Для підприємства дуже актуально мати власну економічну охорону.

Щоб вийти із карантину, підприємству потрібно вжити ряд противірусних заходів, а саме:

- розробити власну стратегію (саме вона визначає цілі та мету), побудовану на даних бухгалтерського обліку;

- здійснювати швидкий аналіз фінансово-господарської діяльності, а це у свою чергу, дає можливість оперативної реакції на хід господарських процесів;

- провадити оперативний контроль, який забезпечить досягнення прийнятих рішень.

Дослідження показують, що в сучасний період сфера застосування економічного аналізу значно розширилася: його ставлять в основу розробки варіантів управлінських рішень щодо поліпшення використання економічного потенціалу суб'єктів господарювання, що працюють незалежно від форм власності. Реалії сьогодення роблять серйозні виклики у всіх сферах людської діяльності та зумовлюють використання різних методів і прийомів економічного аналізу. Щоб відповідати сучасним вимогам, методика економічного аналізу повинна своєчасно реагувати на повсякденні динамічні зміни зовнішнього середовища, в тому числі пандемію та карантин, та бути надійним інструментом управління підприємством.

Список використаних джерел:

1. Кулик А.В. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. Київ: ДП «Видавництво дім «Персонал», 2018. 452 с.

2. Дерій В. А. Проблеми теорії науки, методики й організації навчання і практики економічного аналізу. *Бухгалтерський облік і аудит*. № 6. 2014. С. 3 -12.

3. Шестерняк М. М. Сучасний економічний аналіз та його основні види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Випуск № 20. Ужгород, 2018. С. 158-162.

4. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрями використання: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 171 с.

5. Шестерняк М. М. Економічний аналіз: перспективи розвитку. *Збірник тез доповідей XV Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»*, м. Тернопіль, ТНЕУ, 29-30 березня 2018 р., Тернопіль: «Економічна думка ТНЕУ», 2018. С. 233-235.

Бречко О. В.

кандидат економічних наук, доцент

Качан А. Ю.

здобувач другого (магістерського) рівня

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль, Україна

Проблемні аспекти адміністрування акцизного податку в Україні